

з основним прагненням будь-якої рекламної діяльності: отримати прибуток зі своїх матеріальних або інтелектуальних послуг і цінностей.

Іншою проблемою було співвідношення між ідеологічними цінностями та іншими, які змушені були підпорядковуватися комуністичній системі. Попри це в телерекламі залишилися такі ознаки, як спрямованість головного посилу до життєвих цінностей та формування споживацької поведінки в суспільстві.

Попри величезний тиск ідеологічного чинника в телерекламі (на прикладі відеороликів), зауважимо, що поступово значення такого впливу зменшується. Так, наприклад, якщо в стрічці «Радянські іграшки» спостерігаємо пряму пропаганду комуністичної системи та ідею її верховенства над іншими системами, то в «Кукурудзяній опереті» це інформаційне повідомлення подається на сугестивному рівні, непрямим шляхом. Також варто відзначити, що в інформаційній політиці країни-агресора щодо України спостерігаємо пряме інформаційне посилення, наприклад, ті ж «фашисти-бандерівці» або штучно створений міф про зв'язок українців із терористичним угрупованням ІДІЛ та багато іншого. Це дозволяє нам проводити аналогію із телерекламою раннього періоду СРСР, яку можна позиціонувати як агресивну.

Література

1. Дзига Вертов. Радянські іграшки. 1924. URL: http://www.kinoglaz.fr/u_fiche_film.php?lang=ru&num=741.
2. Бутрим А. В. Телевізійна реклама як об'єкт наукового дослідження. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1579>.
3. Золотухін Д. Ю. Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України 2014 – 2018. К., 2018. 384 с.
4. Кметик Х. В., Рудник Т. В. Правові аспекти розміщення реклами як об'єкта права інтелектуальної власності у ЗМІ України. Форум права. 2012. № 2. С. 333–339.
5. «Співоча кукурудза». Перша реклама в СРСР. Відеохостинг «YouTube». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=yTRBGfd80qw>.
6. Старых Н. В. Торговая реклама эпохи развитого социализма. Связи с общественностью и реклама в системе коммуникаций. Сборник трудов кафедры рекламы и связей с общественностью. Выпуск 9. М.: Факультет журналистики МГУ, 2014. С. 143-156.

УДК 94(477.82) «19»: 321

ГАЗЕТА «РАДЯНСЬКА ВОЛИНЬ» ЯК ДЖЕРЕЛО СТАЛІНСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Валерій Бортніков,

*доктор політичних наук, професор кафедри політології
та державного управління Східноєвропейського
національного університету імені Лесі Українки*

Статтю присвячено висвітленню діяльності центральних та місцевих органів влади щодо ідеологічної, культурно-пропагандистської роботи на Волині у повоєнний період.

Ключові слова. Волинь, влада, партійні органи, культура, ідеологія, пропаганда, агітація, культосвітні заклади.

The article is devoted of illustration of activity of central and local government about ideological, cultural propagandistic work in the Volyn region by war-period.

Keywords. Vilyn, government, party organs, culture, ideology, propagandize, agitation, cultural institution.

Наприкінці Другої світової війни на звільнених від фашистів територіях керівництво країною розпочало масштабне і спрямоване ідеологічне «виховання» населення. Ілюстрацією цього слугують матеріали органу Волинського обкому КП(б)У та виконкому Волинської обласної Ради депутатів трудящих газети «Радянська Волинь». Її вихід відновлено після визволення Луцька від окупантів 7 лютого 1944 р.

Бюро обласного комітету партії та виконавчий комітет обласної ради на початку вересня 1944 р. ухвалили рішення «Про створення поліграфічної бази для міських і районних газет Волинської області», за яким для організації видавничої справи на місця було перераховано 50 тис. руб. [1, арк. 148–149]. Ось перелік найбільш поширених та оригінальних видань, розповсюджуваних серед населення області: «Радянська Волинь» – 12000 примірників, «Блокнот агітатора» – 2250, «Правда» – 1850, «Известия» – 600, «Сталинское племя» – 200, «Британский союзник» – 100 [2, арк. 19–20, 39].

У 1946 р. на шпальтах газети «Радянська Волинь» з'явилися публікації односторонньої ідеологічної спрямованості. Так, 18, 19, 22, 24, 25 травня в рубриці «Для сільських драматичних гуртків» газета друкує п'єсу П. Козланюка «Запроданці», спрямованої на дискредитацію національно-визвольного руху. У трьох номерах (28, 29 і 30 липня) партійний орган здійснив передрук статті проф. М. Петровського з газети «Правда» «До кінця викрити націоналістичні перекручення історії України (Про антинаукові теорії М. Грушевського та його «школи)», 30 липня номер газети відкрився передовою статтею «Ліквідувати самовплив і кустарництво в партійній пропаганді», 16 і 21 серпня під рубрикою «Консультації» вміщено теоретичний матеріал авторства академіка І. Мінченка «Про поступовий перехід від соціалізму до комунізму». 25 вересня газета надрукувала ганебну доповідь сталінського ідеолога А. Жданова «Про журнали «Звезда» і «Ленинград», де він паплюжив відомих представників російської культури – поетесу А. Ахматову та письменника М. Зощенка. 29 вересня анонсовано вихід другого тому творів Сталіна. 2 жовтня того ж року опубліковано статтю академіка П. Поспелова «До восьмої річниці виходу в світ праці Й. В. Сталіна «Короткий курс історії ВКП(б)»».

16 жовтня 1946 р. на першій сторінці подано скорочений матеріал з постанови ЦК КП(б)У «Про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходи до його поліпшення». 22 і 23 листопада газета пропонує публікацію М. Бажана під назвою «До кінця викорчувати буржуазно-націоналістичні погляди в питаннях історії та літератури України». 27-го – друкується велика стаття історика І. Крип'якевича «Непорушне братерство російського і українського народів».

Пропагандистський тиск посилювався в грудні 1946 р. у зв'язку із наближенням виборів до Верховної Ради УРСР. Так, 14 грудня у рубриці «На допомогу слухачам політшкіл», друкується стаття проф. Б. Воліна «Як робітники і селяни Росії боролися проти царизму, поміщиків і капіталістів», 21 грудня – замовні спогади жителя м. Володимира-Волинського «Яке це щастя бути громадянином країни Рад», де номери за 21 і 22 грудня присвячено викладу скороченої стенограми доповіді академіка Г. Александрова «Про радянську демократію» на загальних зборах Академії наук СРСР 4 грудня 1946 р.

Показовим за змістом вдався номер за 28 грудня 1946 р. На розвороті газети у рубриці «На допомогу агітаторові і пропагандистові» вміщена низка матеріалів, зміст яких наочно демонстрував позитивні зрушення, які відбулися на Волині за радянських часів. Матеріал однієї сторінки вийшов під загальною назвою «У часи пансько-поміщицької Польщі. В кайданах злиднів, темряви й безправ'я...», другої – «Волинь в умова радянської влади. Розвивається економіка і культура, зростає добробут населення». Зазначена публікація наочно засвідчувала, що на відміну від Польщі, радянське керівництво спрямовувало на Волинь колосальні матеріальні ресурси.

Партійні та державні органи не лише декларували боротьбу з різного роду відхиленнями від генеральної лінії партії, а й повсюдно викривали факти «помилки», «перекручень», а то й «злочинного ставлення» до політики, що нею здійснювалася. Для цього існували відповідні органи з великим штатом співробітників, а також чисельна армія ідейно заангажованих добровільних помічників. У партійному архіві Волинської області зберігається службова записка: «Про ідеологічні перекручення, що мали місце в окремих органах і організаціях», яка дає змогу уявити характер подібного роду документів. Зокрема у ній йшлося про таке:

1. У Горохівському районному клубі в березні цього року проведено ювілейний вечір, присвячений Т. Г. Шевченко «в націоналістичному дусі». Вечір готували – художній керівник райклубу М... та завуч середньої школи Б... (під час німецької окупації вчителював в Горохівському районі).

Під час проведення заходу приміщення клубу оздоблено в націоналістичному дусі, «Заповіт» виконувався без останньої строфи («І мене в сім'ї великій, сім'ї вільній новій не забудьте пом'янути не злим тихим словом»). Вірші для декламування теж підбрано неправильно і передавались в націоналістичному дусі, спрямованому проти російського народу.

2. Любешівська районна газета «Червона зірка» (редактор тов. Д...) в № 71 (279) від 2-го вересня, друкуючи матеріали з приводу смерті А. А. Жданова, замість фото-кліше Жданова надрукувала кліше М. М. Шверніка. До того ж перекрутила дату смерті А. А. Жданова, замість 31 серпня газета надрукувала, що Жданов помер 2 серпня 1948 р.

3. Ківерцівська районна газета «Ленінський шлях» (редактор тов. М...) 23 травня в № 42 (268) друкуючи Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про нагородження тов. Шверніка М. М. орденом Леніна», замість фото-кліше т. Шверніка надрукувала фото-кліше т. Жданова, а під кліше дала підпис – «Голова Президії Верховної Ради СРСР М. М. Швернік».

4. Володимир-Волинська районна газета «Червоний прапор» (ред. т. Х...) після того, як проф. Делоне на сесії Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. Леніна був викритий як вейсманіст-марганіст, надрукувала його фото-кліше давши під цим кліше похвальну підпис, що професор Делоне вивів новий сорт озимої пшениці – «Харків'янка». Цієї ж помилки допустила й газета «Шлях Леніна», Оваднівського р-ну, ред. К...» [3, арк. 45].

21 липня 1951 р. «Радянська Волинь» надрукувала матеріал (передрук газети «Правда» від 20.07.1951 р.) «Про оперу «Богдан Хмельницький», яка відкрила нову сторінку ідеологічних репресій проти представників прогресивної вітчизняної інтелігенції. Як було заведено у ті часи, керівництву області необхідно було відповідним чином відреагувати, а значить шукати недоліки, а то й «ворогів» серед місцевої інтелігенції. Об'єктом цілеспрямованого нападу стали волинські митці та науковці.

Виступаючи на пленумі Волинського обкому, присвяченому питанню покращення ідеологічної роботи у партійних організаціях, перший секретар обкому КП(б)У І. Грушецький наголосив на тому, що репертуар драматичного театру добирався «не за принципом ідейного виховання глядачів, показу нової радянської людини, прищеплення трудящим почуття дружби до братніх народів і зокрема до великого російського народу, виховання животворного радянського патріотизму, а за принципом уявної ефективності, чисто з комерційних позицій». У провину ставилась відсутність в репертуарі п'єс «великих класиків російської драматургії Горького, Гоголя, Островського». Щодо Волинського народного хору, то тут нібито теж мали місце значні недоліки. В репертуарі «до цього часу немає пісенних музичних творів композиторів братніх республік, майже немає пісень, частушок, про волинські колгоспи, про кращих людей нашої області...» [4].

Жорсткій критиці піддано й заклади освіти, зокрема, кафедра основ марксистсько-ленінізму Луцького педагогічного інституту. Причина істотних недоліків

в ідейно-виховній роботі колективу вбачалася у тому, що партійна організація педагогічного інституту «не поклала в основу своєї роботи ті настанови, які дані в статті газети «Правда» «Проти ідеологічних перекручень в літературі». Недобрим словом було згадано й «найлютіших ворогів українського народу – українських буржуазних націоналістів». На основі вказівок товариша Сталіна, висловлених ним в роботі «Відносно марксизму в мовознавстві», «потрібно перубудовувати викладання мов», зауважував партійний керівник [4].

Не забувала влада й про зміну дискурсу історичної пам'яті на Волині. В архівах зберігається цікавий документ. Йдеться про бюсти польських письменників, що демонтовані в Луцьку в червні 1951 р. У рішенні виконкому Луцької міської ради зазначалося, що зважаючи на те, що «бюсти польських письменників: Т. Чацького, Ю. Словацького, Г. Сенкевича і Ю. Крашевського, які знаходяться на мосту вулиці Ринкової, у зв'язку зі старістю та воєнними діями прийшли в непригодність і являються напівзношеними», виконком ухвалив рішення «зняти ... бюсти для реставрації» [5, арк. 45]. Однак це рішення в силу очевидних причин міська влада не виконала, оскільки партійно-радянське керівництво було важко запідозрити у симпатіях до представників культури колишньої «буржуазно-поміщицької» Польщі.

У 1947 р. відбулося перше масове перейменування адресних об'єктів Луцька, що існували до 1941 р. Особливо постраждали вулиці, назви яких пов'язано з іменами видатних постатей історії і культури України та Польщі:

<u>Стара назва</u>	<u>Перейменовується</u>
«Сераковського	Пушкіна
Анського	Коцюбинського
Пеовякув	Гоголя
Сулкевича	Чкалова
Воеводи Киселя	Фрунзе
Бернардинська	Плеханова
Мальчевського	Колгоспна
Лещинського	Ватутіна
Траугутта	М. Горького
Рея	Піонерська
Крашевського	Суворова».

Друге велике за обсягом і принципове за змістом перейменування вулиць та провулків обласного центру відбулося в січні 1950 р. Віковічні назви старого Луцька поступилися своїм місцем новій «порції» російсько-радянських-революційних імен та символів.

<u>Стара назва</u>	<u>Перейменовується</u>
«Чеська	Чехова
Караїмська	Калініна
Глиняна	Щорса
Неціла	Олега Кошового
Мертвий провулок	Цвинтарна
Золота	Мічурина
Срібна	Радіщева
Ринкова	Пугачова
Узька (на ринку)	Аптечна
Слодова	Гоголя
Пивна	Рилєєва
Хмельна	Жовтнева
Колодійська	Південна
Мила	Лермонтова
Козяча	Робітничя
Складова	Радгоспна

Крива
Смутний провулок
Сліпий провулок
Боса

Північна
Артельний провулок
Ливарний провулок
Ракетна».

У червні 1951 р. на карті Луцька з'явилися нові вулиці, названі на честь радянського письменника та партійного діяча Д. Фурманова, героїв громадянської війни Г. Котовського і О. Пархоменка, а також діячки німецького та міжнародного робітничого руху – Клари Цеткин. Перейменування вулиць продовжено й у наступні роки.

Отже, після звільнення Волинської області від фашистів у краї розпочався інтенсивний процес ідеологічного «зомбування» населення за радянським зразком. Загальний напрям радянзації та русифікації суспільно-політичного життя Волині вочевидь руйнував українську культурно-національну самобутність регіону, що загалом уписувалося в контекст марксистсько-ленінської доктрини, яка передбачала «злиття націй» і формування нової соціальної спільності «радянський народ».

Джерела

1. Державний архів Волинської області. Ф. Р-6. Оп. 11. Спр. 6, арк. 148–149.
2. Держархів Волин. обл. Ф. П-1. Оп. 3. Спр. 564, арк. 19–39.
3. Держархів Волин. обл. Ф. П-1. Оп. 3. Спр. 1237, арк. 45.
4. Радянська Волинь. 1951. 11 грудня.
5. Держархів Волин. обл. Р-4. Оп. 4. Спр. 33, арк. 45.

УДК 81

ПІДСТУПНІСТЬ РИТОРИКИ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ

Руслана Жангазінова,

*викладач кафедри українознавства Львівського національного
медичного університету імені Данила Галицького*

У статті проаналізовано особливості риторики радянського тоталітаризму. Описано фатальний вплив на свідомість суспільства процесу ототожнення через риторичку більшовицьких злочинів і пенітенціарної системи, що легалізувало та виправдовувало її злочини, караючи патріотів як зрадників та «ворогів народу».

The article analyzes the features of the rhetoric of Soviet totalitarianism. The fatal influence on the public consciousness of the process of identification through the rhetoric of Bolshevik crimes and the penitentiary system, which legalized and justified its crimes, punishing patriots as traitors and «enemies of the people», is described.

Історично склалося так, що синонімом до поняття тоталітарної машини є поняття радянської держави – монстра, який породив брехню, страх, аморальність та мільйони смертей. І всі ці процеси проходили під гучне мовчання левової частки населення країни. То чим же породжена така пасивна реакція? Щоб відповісти на це запитання, слід детальніше розглянути саме поняття радянського тоталітаризму. Остаточо ця всезнищувальна машина сформувалася у 20-30 рр. і змогла повністю зреалізувати свій зловісний потенціал.